

LASTEN OMATOIMIKOULU INKERISSÄ 1900-LUVUN ALUSSA

Risto Suvanto & Risto Ikonen

Abstrakti

Pietarista etelään sijaitsevassa Vyiritsan (tai Viiritsan) kylässä aloitti elokuussa 1908 toimintansa koulu, jossa opetustyöstä vastasivat lapset. Koulun perustajan, 8-vuotiaan Aleksanteri Aholan tavoitteena oli tarjota lapsille mahdollisuus kehittyä paremmiksi ihmisiksi kuin mitä tuon ajan aikuiset olivat. Tietomme tämän vertaansa vailla olevan oppilaitoksen olemassaolosta perustuu hänen lapsuusaikana kirjoittamiinsa päiväkirjoihin. Artikkelissa hahmottelemme kokonaiskuva tekijöistä, jotka johtivat koulun perustamiseen ja vaikuttivat sen toiminnan muotoutumiseen. Tähän saakka Vyiritsan omatoimikoulua on suomalaisessa kasvatuksen historiassa tarkasteltu kovin vähän. Pedagogisilta ratkaisuiltaan se on kuitenkin poikkeuksellisen mielenkiintoinen, sillä päiväkirjojen perusteella Vyiritsan lastenkoulussa oppilaiden kasvatusta itsenäisiksi persoonallisuuksiksi ja yhteiskunnan aktiivisiksi jäseniksi vietin pidemmälle kuin koskaan sitä ennen tai sen jälkeen. Opetusvastuun siirtäminen oppilaille loi uudistusintoa ja tulevaisuudenuskoa, jollaista nykypäivänkin oppilaat tuntuvat kaipaavan.

Avainsanat: Kasvatuksen historia, progressiivinen pedagogiikka, lapset opettajina, Aleksanteri Ahola-Valo

Johdanto

”Kukaan ei tule kirjoittamaan meidän koulumme historiaa. Tietenkin tämä on myös minun kehitykseni historia. Joskus tätä lukee tuleva sukupolvi ja sen vuoksi täytyy kirjoittaa selvästi.” Näin kirjoitti päiväkirjaansa nuori inkeriläispoika huhtikuun 13. päivänä vuonna 1912 (Kpk 5, 76). Tuo ”meidän koulumme” oli vuosina 1908–1916 toiminut lasten omatoimikoulu ja tuo ”minä” on kirjoitushetkellä kaksitoistavuotias Alik, joka nykypäivänä tunnetaan paremmin nimellä Aleksanteri Ahola-Valo (1900–1997). Hän oli vasta kahdeksanvuotias päättäessään perustaa koulun lapsille, jotka eivät voineet osallistua paikkakunnan varsinaisen kansakoulun tarjoamaan opetukseen.

Kuutisenkymmentä kilometriä Pietarista etelään sijaitsevassa Vyiritsan (tai Viiritsan) kylässä toiminut lastenkoulu on vertaansa vailla pedagogiikan historiassa. Tunnetaan toki tapauksia, joissa koululaisten on annettu opettaa toisiaan, mutta tämä on tapahtunut aina aikuisen opettajan ollessa paikan päällä (Allen 1976, 9–19; Briggs 1998, 5–10). Sen sijaan Vyiritsan omatoimikoulussa varttuneemmat oppilaat vastasivat kokonaisuudessaan nuorempien opetuksesta. Kasvatustyön tavoitteena oli tarjota lapsille mahdollisuus kehittyä paremmiksi ihmisiksi kuin mitä tuon ajan aikuiset olivat. Tämän lisäksi Alik toivoi koulun voivan muuttaa myös aikuisten ajattelutapoja ja käyttäytymistä.

Lasten omatoimikoulu ei suinkaan ilmestynyt tyhjästä. 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa muodostui lukuisia reformipedagogisia suuntauksia ja koululaitoksen uudistamista pidettiin tärkeänä niin Venäjällä kuin Suomen suurruhtinaskunnassa. Näitä vaihtoehtoisia kasvatusjärjestelyjä on tarkasteltu sittemmin myös suomalaisessa kasvatuskirjallisuudessa (mm. Koskeniemi 1941; Hytönen 1987; Wilenius 1987) ja niistä on aina nykyaikaan saakka haettu vaikutteita käytännön kasvatustyöhön (esim. Paalasmaa 2011). Lasten omatoimikoululla on paljon yhteistä 1900-luvun alun uudistusmielisten liikkeiden kanssa. Sillä on kuitenkin kiistatta omat erityispiirteensä, jotka tekevät Vyiritsan

koulusta ainutlaatuisen. Lasten omatoimikoulu voisikin monipuolistaa oman aikamme kasvatuskustelua, sillä yhä edelleen on syytä olla huolissaan lasten ja nuorten henkisestä hyvinvoinnista.

Vyiritsan kouluun liittyen tai sitä sivuten on jo julkaistu jonkin verran kirjallisuutta. Aleksanteri Ahola-Valon monella tapaa poikkeuksellista elämänkulkua ja maailmankuvaa on valotettu kolmessa suppeahkossa kokonaisesityksessä (Suvanto 1986, 1994, 1996), joiden kokoamiseen on Ahola-Valo ollut itse enemmän tai vähemmän osallisena. Lisäksi on valmistunut muutamia maisteritason opin- näytteitä, joista kahdessa tarkastelu kohdentuu nimenomaan lasten omatoimikouluun (Haltia 2003; Suvanto 2008). Niissä pedagogisten ratkaisujen kontekstointi jää kuitenkin kovin ohueksi. Ahola-Valon kasvatuskäsityksiä on taidekasvatuksen näkökulmasta tarkasteltu Aalto-yliopistossa tarkaste- tussa väitöskirjassa (Kiiskinen 2011). Siinä Alikin toiminta Vyiritsan omatoimikoulussa asettuu erot- tamattomaksi osaksi kehitysprosessia, jonka päätepisteenä on evohomologia, eräänlainen ajankäytön seurantaan perustuva itsekasvatusohjelma. Hyvän kokonaiskuvan Ahola-Valon persoonasta ja ajatte- lusta tarjoaa Visa Suonpään (2000) kulttuurihistorian alaan kuuluva pro gradu -tutkielma. Sen vah- vuutena on erilaisten lähdekokonaisuuksien yhdistely, jolloin tutkimuksen kohde voidaan asettaa osaksi omaa aikaansa. Omatoimikoulua Suonpää tarkastelee kuitenkin vain ohimennen.

Jokseenkin yllättävää on, että Ahola-Valon kasvattajapersoonaa tai hänen kasvatuseränsä ei ole tieteellisissä artikkeleissa juurikaan käsitelty. Ainoa tätä aihepiiriä valottava tiedeartikkeli on il- mestynyt osana suomalaisen kasvatuserän vaihteita käsittelevää kokoomateosta (Suvanto 2007).

Tutkimustehtävä ja tutkimuksen toteutus

Tässä artikkelissa on keskitytty kuvaamaan vuosina 1907–1913 tehtyjen päiväkirjamerkintöjen poh- jalta niitä osatekijöitä, jotka antoivat lapsuusvuosiaan elävälle Alikille kimmokkeen perustaa lasten omatoimikoulun. Lisäksi kartoitamme sattumuksia ja pyrintöjä, jotka vaikuttivat koulukäytänteiden muotoutumiseen. Aikalaistekstejä ja tutkimuskirjallisuutta hyödyntämällä pyrimme rekonstruoimaan sitä arkitodellisuutta, jossa päiväkirjoihin tallentunut pieni Alik eli ja toimi. Päättarkoitus on valottaa Alikin henkilöhistoriaan ja hänen kasvuympäristöönsä liittyviä tekijöitä, jotta voisimme paremmin ymmärtää 'Lasten leikkikoulun' nimeä käyttäneen omatoimikoulun aineellisia ja aatteellisia lähtö- kohtia.

Tietomme lasten omakotikoulun toiminnasta perustuvat nuoren Aleksanteri Ahola-Valon päivä- kirjamerkintöihin. Alik oli aloittanut päivittäisten tapahtumien muistiinmerkitsemisen jo seitsemän vuoden iässä, juuri ennen kouluun menoaan. Kyse ei ole mistään irrallisten sattumusten selostami- sesta, sillä nuoresta iästään huolimatta pieni Alik tallentaa ympäristönsä tapahtumia sekä omia aja- tuksiaan ja tekemisiään elävästi ja seikkaperäisesti. Näitä osin suomenkielisiä mutta pääosin venä- jäksi kirjoitettuja muistiinpanoja on julkaistu *Koulupojan päiväkirja* -nimellä vuodesta 1988 lähtien. Lapsuuden päiväkirjojen kahdeksas ja viimeinen osa julkaistiin vuonna 2023, jolloin niteiden yhtei- nen sivumäärä ylittää 2500 sivua. Lapsuuden päiväkirjat loppuvat vuoden 1915 kesään. Vuosina 1910–1913 kirjoitettujen lapsuuden muistelmien alkuosa on julkaistu osassa 3 ja loppuosa osassa 8.

Painetut päiväkirjat eivät täysin vastaa alkuperäisiä, sillä Aleksanteri Ahola-Valo on myöhem- min tarkentanut ja täydentänyt muistiinpanojaan. On mahdollista, että hän on jossain elämänsä vai- heessa ajatellut muokata osan päiväkirjamerkinnöistään julkaistavaan muotoon, mikä ei olisi miten- kään tavatonta (Kopf 1997, 1–5). Julkaistut tekstit muistuttavatkin päiväkirjan ja muistelmateoksen

synteesiä ja paikoin tapahtumia on kirjattu jopa seikkailukertomuksen tapaan. Tekstikohtia vertailemalla voi kuitenkin rekonstruoida todennäköisimmän version asioiden kulusta. Koska päiväkirjamaista esitystä luonnehtii kertomuksellisuus, tekstin pohjalta muodostettu rekonstruktio noudattaa sekin kertomuksen muotoa.

Omatoimikoulun syntyä ja kehitystä koskeva esitys koostuu kolmesta osakertomuksesta. Ensiksi kuvataan Alikin varhaisvuosia, sillä tuolloin koetut järkyttävät avainkokemukset loivat sen maailmankatsomuksellisen perustan, jolle lastenkoulun toiminta oli aikanaan rakentuva. Koulukäytäntöiden kehkeytymiseen vaikuttivat suuresti Alikille tärkeiden aikuisten esimerkki ja ohjaus mutta myös koulun toimintaa arvostelleiden ja vastustaneiden toimet. Tuota jännitteistä toimintaympäristöä kuvaamme niin päiväkirjojen kuin aikalaistekstienkin avulla. Kolmantena on vuorossa koulun perustamista ja työskentelymuotoja koskeva kuvaus, joka artikkelimuotoisessa esityksessä on pakko painottaa kahteen ensimmäiseen toimintavuoteen. Lopussa vielä pohdimme, mitä annettavaa Vyiritsan lastenkoululla voisi olla oman aikamme koulukeskustelulle ja ennen kaikkea lasten toimijuuden ja osallisuuden edistämiseksi.

Alikin varhaislapsuus

Alikin isä Petter Akkanen oli impilahtelaisen loisen poika. Jo nuorukaisena hän oli matkannut Laatokan yli Pietariin, jossa hän aloitti työnteon nuohoojan apulaisena. Työnsä ohella hän alkoi opiskella kansan lukutuvalla,¹ jota voi pitää eräänlaisena työväenopiston edeltäjänä. Lukutuvalla opetti venäjän kieltä Ida Marianne Kultalahti, pietarilaisen lääkäri Zellheimin kasvattitytär. Ensitapaamisen aikaan vuonna 1894 Petter oli 19 vuoden ikäinen ja Ida 25-vuotias (ISL 1890–99; Geni.com 2018). Vaikka Petter Akkanen oli vain työmies ja lähtöisin köyhistä oloista, tämä ei estänyt Idaa kiintymästä häneen. Kasvatti-isän vastustuksesta huolimatta Ida ja Petter solmivat avioliiton keväällä 1899. Heidän ensimmäinen poikansa Aleksander eli Alik syntyi 27.1.1900 ja pikkuveli Felix melkein päivälleen kahta vuotta myöhemmin, 13.1.1902. (Kpk 3, 471–474.)

Miestään kuusi vuotta vanhempi Ida Marianne oli kasvatettu herrasväen lasten tapaan, joten hän osasi toimia sujuvasti Pietarin seurapiireissä. Tästä ja monipuolisesta kielitaidosta oli hyötyä, kun hän avioituttuaan perusti korsettiliikkeen ottaen samalla päävastuun perheen elatuksesta. Yritys osoittautui tuottoisaksi ja siinä työskenteli lopulta kaksitoista ulkopuolista työntekijää. (Valve 1995, 18–19; Kpk 3, 472–474.) Menestys oli kuitenkin kokonaan Idan toimeliaisuuden ja seurapiiritaitojen varassa. Tämä kävi ilmi, kun alkutalvesta 1902 Ida äkillisesti menehtyi kylmetettyään ensin itsensä rekimatkalla Nevan yli. Johtoa vaille jäänyt korsettiliike menetti pian asiakkaansa ja leskeksi jäänyt Petter Akkanen joutui myymään sen. (Kpk 3, 474–475; Kpk 4, 52.) Samana vuonna Petter Akkanen muutti oman ja lastensa sukunimen Aholaksi (SVL 1902).

Puolison yhtäkkinen kuolema ei 1900-luvun alussa ollut mitenkään tavatonta. Koska sosiaalisia turvaverkkoja ei ollut, lasten kanssa yksin jääneellä leskellä ei ollut tarjolla montaakaan vaihtoehtoa. Lapset oli jätettävä hoidettavaksi joko sukulaisille tai orpokotiin tai sitten oli lesken avioituttava uudelleen, jolloin uusi vaimo otti hoitaakseen paitsi kodin askareet myös äidittömäksi jääneet lapset.

¹ 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun Venäjällä aikuisille suunnattu opintotoiminta oli yksittäisten hyväntekijöiden ja yhteistä hyvää edistävien yhteisöjen varassa. Toimintamuotoina olivat kansan lukutupien ohella sunnuntai koulut, aikuisten iltaluokat ja kansankirjastot. (Dremina et al. 2016.)

(Hirvonen 2015, 50–51.) Petter Ahola ei laittanut lapsiaan orpokotiin, mutta muita vaihtoehtoja hän ehti kokeilla useampaankin otteeseen. Kevättalvella 1902 hän vei poikansa Alikin ja Felixin vanhempiensa luokse Impilahdelle. Felix jäi isovanhempiensa hoiviin, kun taas isän mukana kulkeva Alik sai siirtyä tuon tuostakin hoitopaikasta toiseen. Isä avioitui uudelleen, mutta hänen toinen vaimonsa Anna Nousiainen menehtyi lapsivuoteeseen vuonna 1905. Syksyllä 1906 Petter Ahola otti vaimokseen Pielisjärveltä, nykyisen Lieksan kaupungista, kotoisin olleen Anna Kempaksen, joka oli työskennellyt pietarilaisen papin taloudenhoitajana. Felixillä ja Alikilla oli jälleen uusi äiti. Perhe-elämä jäi kuitenkin lyhyeksi, sillä pian häiden jälkeen isä pidätettiin. Isoisä nouti Felixin takaisin Impilahdelle Alikin jäädessä Annan hoiviin. Tämä hankki elannon Alikille ja itselleen pesemällä pyykkiä herrasväen kodeissa. Olot vakiintuivat, kun kevättalvella 1907 Petter Ahola vapautui vankilasta. Hänet kuitenkin karkotettiin Inkerinmaalle Vyiritsan kylään, jonne Anna ja Alik seurasivat perässä. Maaliskuussa 1908 myös Felix tuli uuteen kotiin mummonsä luota (Kpk 1, 216; Valve 1995, 19; Kpk 3, 475–476).

Elämäntehtävää jäsentävät avainkertomukset

Alikin kouluhanketta ei voi ymmärtää tuntematta hänen aiempia elämäkokemuksiaan. Mitä ilmeisimmin Alik oli ensimmäisinä elinvuosinaan oppinut luottamaan aikuisten hyväntahtoisuuteen. Kieräessään äitinsä kuoltua hoitopaikasta toiseen Alik sai kuitenkin huomata erehtyneensä. Moni aikuinen osoittautui ilkeäksi ja jopa pahantahtoiseksi. Pieni Alik päätteli tämän johtuvan siitä, että aikuiset elivät ”väärinkehittyneessä maailmassa” (Ahola-Valo 1996, 9). Ajatuksen taustalta löytyy kaksi varhaislapsuuden pelottavaa kokemusta, jotka Alik Ahola tallensi jo päiväkirjoissaan kertomusten muotoon. Niissä hän tuo kiteytyneessä muodossa esiin pettymyksensä aikuisia kohtaan. Näitä kertomuksia hän toistaa lähes samanlaisena aina vanhuuspäiviinsä saakka (ks. Kpk 5, 124–125).

Ensimmäisessä avainkertomuksessa Alik on kahden vuoden vanhana isovanhempiensa kotona Impilahdella. On kevättalvi, puro virtaa avoimena ja pajunkissat ovat jo puhjenneet. Äidin kuolemasta on kulunut vasta muutama kuukausi. Alik katselee tuvan ikkunasta ulos ja ojentelee käsiään pajunkissoja kohden. Isoisäpuoli katsoo poikaan, naurattaa, menee ulos ja palaa pian tupaan pajunoksia sylissään. Ne hän antaa Alikille, joka ihastuneena alkaa niitä tutkia. Pajunkissoja irrotellessaan hän ei huomaa tuvan tyhjentyneen ihmisistä. Hän asettelee kissoja pirtin pöydän päälle eri muotoihin ja nousee viimein pöydälle nähdäkseen, miltä kissat näyttävät ylhäältä päin katsottuna. Äkkiä joku kirkaisee rumasti, tempaisee Alikin korvista lattialle ja alkaa lyödä ja potkia tätä vimmatusti. Muut aikuiset kuulevat mekkalan, ryntäävät tupaan ja raastavat pahoinpitelijän Alikin kimpusta. Alik joudutaan viemään lääkäriin, jonne hän jää hoidettavaksi viikon ajaksi korvahermon vioittumisen takia. Myöhemmin Alikille kerrotaan hänen Aina-tätinsä raivostuneen, kun poika oli kiivennyt pöydälle, jolta ”Jumalan viljaa syödään!” (Kpk 3, 479–480.) Alikin kimppuun hyökännyt Aina Katarina, Petter Aholan nuorempi sisar, oli tuolloin 22-vuotias (ISL 1890–99). Tästä tapahtumasta lähtien Alik katsoo suhtautuneensa aikuisiin epäilevästi.

Toinen avainkertomus sijoittuu vuoden 1905 alkuun. Uudelleen leskeksi jäänyt Petter Ahola oli työkiireidensä tähden joutunut jättämään Alikin nuohoojamestari Siitosen hoiviin. Ei ukko-Siitonen paljoa pojan perään katsonut, joten Alik sai olla vapaasti pihalla isompien lasten joukossa. Nämä olivat päättäneet lähteä seuraavana sunnuntaina katsomaan kulkuetta, jonka oli tarkoitus viedä anomuskirja itselleen tsaarille. Alik halusi lähteä mukaan ja niin hän myös teki. Kansaa oli kadun varrella

runsaasti ja kadun toisessa päässä oli sotilasrivistöjä. Isommat pojat kiipesivät puuhun nähdäkseen paremmin. Muita pienempänä Alik ei ulottunut puun alaoksiin, joten hänen oli seurattava tapahtumia puun juurelta. Kulkue saapui katu pitkin. Edessä kuljetettiin pyhäinkuvia ja joukon etummaisena kantoi pappi samettisella tyynyllä tsaarille osoitettua kirjelmää. Yhtäkkiä sotilaat alkoivat ampuu. Luodit osuivat niin kulkueessa kävelleisiin kuin katsojiinkin. Pojat putosivat oksilta kuolleena maahan ja sälöt sinkoilivat sen puun rungosta, jonka taakse Alik oli suojautunut. Hän näki lähellä äidin, joka piti sylissä kuollutta lastaan. Kun tulitus lopulta päättyi, satoja ihmisiä oli saanut surmansa. Alik oli tuolloin viiden vanha eikä hän omien sanojensa mukaan halunnut tämän jälkeen enää koskaan leikkiä. (Kpk 2, 118, 224; Kpk 6, 320–321; SK 1987, 57; Ahola-Valon puhe 1995; Suvanto 1994, 8–10.)

Verilöyly tunnetaan historiassa nimellä Pietarin verisunnuntai (Williams 2005). Koetut kauheet tulivat Alikin uniin vielä vuosien päästä. Vasta yhdentoista vanhana hän sai tietää huutavansa öisin. Samalla selvisi, miksi hän oli saanut asua ja ennen kaikkea nukkua omassa huoneessaan. (KPK 4, 143–145.) Ilmeisesti juuri öiset huutokohtaukset antoivat äitipuoli Annalle syyn pitää Alikia mielenvikaisena (Kpk 2, 123–124).

Nämä kaksi lapsuusajan kokemusta jättivät pysyvän jäljen Alikin mieleen (ks. Kpk 5, 124–126). Aina-tädin väkivaltainen raivonpuuska ja myöhemmin äitipuoli Anna Kempaksen kovakouraiset yritykset iskostaa lapsiin Herran pelkoa (esim. Kpk 1, 95–96, 137, 221) saivat Alikin vastustamaan sellaista kristillisyyttä, joka kyllä noudatti ulkoisia menoja mutta unohti lähimmäisenrakkauden periaatteen. Pietarin verisunnuntain tragedia herätti taas pysyvän inhon pakkokeinoihin tukeutuvaa mieli-valtaa kohtaan, olipa sitten kyse aikuisten tavasta kohdella lapsia tai hallintovallan tavasta kurittaa alamaisiaan. Pienen Alikin silmissä aikuisten maailma oli nurinkurinen. Kehitys oli mennyt väärille urille, sillä ihmiset tekivät pahaa itselleen ja toisilleen. Tilanteeseen ei ollut luvassa korjausta, sillä aikuiset opettivat vinksahaneet uskomuksensa ja käytänteensä lapsilleen. (Kpk 6, 136, 156). Koska aikuiset oli kasvatettu virheellisesti, oli luontevaa ajatella, että nimenomaan lasten on ryhdyttävä maailmaa muuttamaan. Vaihtoehtoa ei ollut: muutoksen parempaan oli lähdettävä liikkeelle lapsista. Tämä sisäistetty näkemys oli osaltaan vaikuttamassa siihen, että Vyiritsan kylässä aloitti elokuussa 1908 toimintansa lasten omatoimikoulu.

Alikin lapsuuden tärkeät aikuiset

Kouluhanke ei luultavasti olisi toteutunut ilman Alikin lapsuusvuosien tärkeitä aikuisia. Aivan varhaisimpien vuosien kannalta on varmasti ollut merkitystä sillä, että Idan ja Petterin avioliitto oli ollut kaikkea muuta kuin tavanomainen (ks. esim. Räisänen 1995, 34–36). Äiti oli isää vanhempi ja koulutetumpi, mikä oli poikkeuksellista tuohon aikaan. Myös yhteiskunnalliselta asemaltaan he erosivat tyystin toisistaan, minkä tähden Idan kasvatti-isä ei avioliittoa hyväksynyt. Ida ei kuitenkaan taipunut isän tahtoon, mikä sekin oli tuohon aikaan harvinaista. (Kpk 3, 472–473.) Petter ja Ida edustavatkin uutta perheihannetta, jossa avioliiton onnellisuus perustuu puolisoitten keskinäiselle kunnioitukselle ja jossa lapsillakin on omat oikeutensa (Elomaa 1997, 211–212). Alikin kasvuympäristön poikkeuksellisuus kahden ensimmäisen elinvuoden aikana selittää, miksi Aina-tädin antama selkäsauna jätti niin syvän jäljen pienen pojan mieleen.

Äidin kuoltua isä Petter säilytti pitkään asemansa luotettavana ja esimerkillisenä aikuisena. Päiväkirjamerkintöjen perusteella isä suhtautui Alikiin kuin vertaiseensa. Toisin kuin monessa muussa perheessä oli tuohon aikaan tapana, Petter Ahola ei puhutellut lastaan pilkallisesti, ei moittinut häntä eikä varsinkaan turvautunut ruumiilliseen kuritukseen. Kasvatuseriaateiltaan Petter Ahola tulee ajan hengen mukaisesti lähelle tolstoilaisuutta (ks. Yegorov 1994).² Lukutuvalla Petterille venäjää opettanut Ida Kultalahti oli havainnut tulevan miehensä älykkyyden kehottaen tätä opiskelemaan journalistiikkaa (Kpk 3, 472). Vaimon kuoltua Alikin isän täytyi kuitenkin palata takaisin nuohoojan toimeen. Vapaa-aikanaan hän kirjoitti lehtijuttuja, joita julkaistiin ainakin suomenkielisissä Inkeri- ja Neva-sanomalehdissä. Syksyllä 1906 Petter Ahola vangittiin epäiltynä vehkeilystä valtiovaltaa vastaan ja puolen vuoden vankeusajan jälkeen hänet karkotettiin Inkerinmaalle Vyiritsan kylään. (Kpk 1, 216) Siellä hän jatkoi nuohoojantointaan, minkä ohella hän kirjoitti lehtijuttuja ja osallistui erilaisiin kulttuurierientoihin, kuten naapurikylässä pidettyjen laulujuhlien järjestelyihin (Kpk 2, 45).

Alikin isä oli ahkera lukija. Kotoa löytyi myös toisenlainen esimerkki: äitipuoli Anna ei arvostanut sen enempää isän kuin pojankaan lukuharrastusta. Kun Alik luki isänsä kirjoja, Annan mielestä niistä ei löytynyt mitään ”Jumalalle kelpaavaa”. (Kpk 1, 110–111.) Äitipuoli ja isä olivatkin monella tapaa toistensa vastakohtia ja tämä näkyi myös suhtautumisessa lapsiin. Niinpä kun Anna taas kerran moitti Alikia laiskaksi ja kurittomaksi, isä yritti kärsivällisesti selittää, ettei asia ihan noinkaan ole.

Ali ymmärtää asioita ja tekee mitä osaa käskemättäkin, jos sattuu huomaamaan. Mutta silloin kun hän on innostunut lukemaan läksyjään tai piirtämään ei hän jaksa vartioida kotiaskareiden tarpeellisuutta. Pitää kunnioittaa lapsiakin eikä vaan pomoja ja sinun käsitteittesi mukaan ’herrasväkeä’ ja esivaltaa. (Kpk 1, 111.)

Isän mielestä lapset eivät olleet pahoja syntyessään vaan he oppivat rumat puheensa ja pahat tapansa aikuisilta. Lapsia oli kasvatettava rakkaudella, ei vihalla. (Valve 1995, 21; Kpk 1, 139).

Seitsemän vuotta täytettyään Alikin oli määrä aloittaa opinnot zemstvon eli paikallisen pitäjähallinnon³ ylläpitämässä koulussa, jossa opetus tapahtui venäjäksi. Ilmeisesti tästä syystä isä-Petter sopi Vyiritsassa asuvan Lydmila Kusminin kanssa, että tämä antaisi kesän aikana venäjän kielen opetusta Alikille. Näin myös tapahtui. Tietomme Lydmila Kusminista perustuvat Alikin päiväkirjamerkintöihin. Lydmila asui tyttärensä Lydian kanssa huvilassa, jonka hänen miehensä Ustim Kusmin oli rakennuttanut Vyiritsaan 1890-luvun alussa (Kpk 3, 141). Ustim ja Lydmila Kusmin olivat molemmat koulutukseltaan lääkäreitä. Ustimin toimipaikkana oli ollut Pietari ja Verisunnuntaina 1905 hänen kerrottiin leikkaneen sotilaiden tulituksessa haavoittuneita ihmisiä ”kaksi päivää ja kolme yötä” (Kpk

² Päiväkirjassaan Alik kertoo vierailleen isänsä kanssa Leo Tolstoin luona 1904 (Kpk 3, 414), haastattelussa hän toteaa käyneensä Tolstoin luona vuonna 1906 (Kiiskinen 2011, 43). Vierailulla oli ollut mukana myös isän tuttavina, heidän joukossaan Arvid Järnefelt. (SK 1987, 58). Tutkimuskirjallisuuden perusteella Järnefelt ei ole noihin aikoihin Tolstoin luona käynyt (Niemi 2013). Muistikuva tuskin pitää paikkaansa (ks. Hellman 2017).

³ 1900-luvun alun Venäjällä zemstvo oli paikallishallinnon yksikkö, joka toiminnaltaan on hyvin lähellä tuon ajan suomalaista kuntahallintoa. Kolmen vuoden välein valittiin vaaleilla zemstvo-kokous, joka taas valitsi asioita hoitamaan johtokunnan ja edustajat kuvernementin zemstvo-kokoukseen. Zemstvon vaalissa äänioikeus oli sidottu omaisuuden määrään, minkä seurauksena aatelistolla ja porvariston varakkaimmalla osalla oli eniten valtaa kokouksissa. Zemstvon oli huolehdittava muun muassa koulujen toimintaedellytyksistä. (McKenzie 1982, 38–47; Eklof 1986, 56–64; Inkeri 1.8.1908.)

4, 18). Valtiovallan vastaisesta toiminnasta epäiltynä Kusmin pidätettiin ja hän oli Pietarissa vankina samaan aikaan kuin Petter Ahola. Ustim Kusmin menehtyi vankilassa ollessaan (Kpk 5, 93, 107).

Alik näyttää uskoneen, että Ustimin pidätys oli johtunut tämän kirjoittamasta käsikirjoituksesta, jossa tilastojen avulla osoitettiin valtionvallan tukeman alkoholipolitiikan vahingollisuus. (Kpk 5, 391.)⁴ Todennäköisempi syy oli se, että niin Ustimia kuin Lydmilaakin epäiltiin vallankumouksellisiksi. Päiväkirjan mukaan Lydmila tunsikin Marxin ja Plehanovin tuotantoa, jota hän esitteli myös Alikille (Kpk 3, 115). Marx oli tuon ajan keskeisin vallankumouksen teoreetikko ja Plehanov puolestaan kannatti avoimesti tsaarinvallan kumoamista (van Ree 2013). Mitä ilmeisimmin Lydmila oli karkotettu Vyiritsaan, jossa hän eli santarmien valvonnan alaisena. Häneltä oli myös riistetty oikeus harjoittaa lääkärin tointa. Vielä vuonna 1907 Lydmila Kusminin ainoa luvallinen tapa hankkia tuloja oli kielten opettaminen.⁵ Myöhemmin hän sai antaa opetusta myös lääketieteessä. Opetus tapahtui Lydmilan kotona, jossa myös Alik kävi oppia saamassa. (Kpk 2, 218; Kpk 3, 65–66; Kpk 5, 385.) Vasta vuonna 1912 Lydmila Kusminalle palautettiin hänen lääkäriinoikeutensa (Kpk 5, 373, 376). Päiväkirjamerkintöjen perusteella Alikin ja Lydmilan väliset keskustelut ovat olleet omatoimikoulun kehkeytymisen kannalta ratkaisevan tärkeitä.

Omatoimikoulun käynnistymistä edistivät omalta osaltaan zemstvon koulun opettajat Vera Vasiljevna ja ennen kaikkea hänen seuraajansa sijaisopettaja Maria Rozanova. Petter Aholaan ja Lydmila Kusminiin verrattuna heidän vaikutuksensa jäi lyhytaikaiseksi, sillä Vera Vasiljevna ehti olla Alikin opettaja vain syyslukukauden 1907 ja Maria Rozanova osan kevätlukukautta 1908. (Kpk 1, 83–88, 140, 204–212; Kpk 6, 153; Suvanto 1996, 20–22.)

Vera Vasiljevnan heikko terveys oli omatoimikoulun synnyn kannalta ratkaisevan tärkeä tekijä. Syksyn edetessä hän joutui jättäytymään vähäksi aikaa pois koulutyöstä, minkä seurauksena oppilaiden oli otettava itse vastuuta koulunpidosta. Vanhemmat oppilaat opettivat ylempiä luokkia ja Alik ensimmäistä luokkaa. Varsinkin matematiikan opetus tuotti vaikeuksia, sillä Alik ei kunnolla ylettynyt kirjoittamaan taululle. Asia korjautui, kun lapset nostivat kaksi tuolia rinnan ja Alik sitten niillä keikkui. (Kpk 1, 64, 84–108.) Vaikka opettaja oli poissa, koulutyö jatkui esimerkillisesti: ”Me pysymme kurissa. Kukaan ei myöhästynyt koulusta. Kaikilla on läksyt hyvin tehty kotona.” (Kpk 1, 85.) Jonkin verran toivuttuaan opettaja palasi luokkatyön pariin, mutta loppuvuodesta hän joutui uudelleen vuoteenomaksi. Näin oppilaat saivat jo toistamiseen kantaa vastuun opetustyöstä. Vuodenvaihteen jälkeen opettajan tila oli heikentynyt niin, että hänet jouduttiin viemään sairaalaan. Kun sijaisopettajaa ei tuohon hätään saatu, oppilaiden oli jatkettava koulutyötä omin voimin. Alik opetti edelleen alinta luokkaa. Tammikuun lopulla 1908 oppilaat saivat järkytyksekseen kuulla opettajansa Vera Vasiljevnan kuolleen. (Kpk 1, 99–108.)

⁴ Alkoholihaittoja käsittelevä artikkeli ei varmaankaan olisi riittänyt arvostetun kirurgin pidättämiseen, sillä holtittoman viinankäytön rajoittamista pidettiin tuohon aikaan yleisesti tarpeellisena ja jopa alkoholin kieltämistä harkittiin (Herlihy 2003, 129–147). Yksi tarmokkaimmista kieltolain kannattajista oli tsaari Nikolain setä. Alkoholinkäytön haittoja esiteltiin avoimesti myös sanomalehdissä. (Schröd 2014, 181–183.)

⁵ On mahdollista, että Ustim Kusmin ja Petter Ahola ovat vankilassa ollessaan sopineet toistensa perheiden auttamisesta, jos oikein huonosti käy. Päiväkirjamerkintöjen perusteella näyttää myös siltä, että Ustim oli kehottanut vaimoaan antamaan yksityistunteja Alikille (Kpk 4, 88; Kpk 5, 125–126). Petter Ahola on joko luvannut avustaa Lydmila ja Lydia Kusminia tai sitten hän katsoi olevansa velvollinen niin tekemään. Niinpä kun Lydmila tarjoutui opettamaan Alikia ilman palkkiotakin, Petter Ahola kiitti, mutta ”lupasi kumminkin palkita opetuksen”. (Kpk 1, 110.)

Vera Vasiljevnan merkitys omatoimikoulun synnylle oli ennen kaikkea siinä, että hän uskalsi sairastuttuaan siirtää vastuun opetustehtävistä oppilaille. Hän myös ymmärsi kiittää oppilaita hyvin tehdystä työstä ja kannusti opetustyötä tehneitä jatkamaan samaan tapaan. Alikille opettajana toimiminen oli innostava kokemus. Päiväkirjassaan hän kertoo äidistä, joka oli tullut kiittämään väliaikaista opettajaa lapsissa tapahtuneesta ihmeellisestä muutoksesta: ”He ovat kunnostautuneet kaikin tavoin ja alkaneet rakastamaan minua” (Kpk 1, 107). Äiti kovin hämmästyi saadessaan tietää Alikin opettaneen hänen lapsiaan. Äidillä oli mukanaan lahja, jonka hän hämmentyneenä ojensi pienelle sijaisopettajalle. Kun Alik aukaisi kotona paketin, siellä oli kauniisti kirjailtu villapaita. Tosin se oli neulottu aikuisten mittojen mukaan.

Alikin käsitys oikeanlaisesta kasvatuksesta sai lisäsävyjä, kun 25. helmikuuta 1908 Vyiritsan kouluun saapui väliaikaiseksi opettajaksi Maria Rozanova. Heti avajaispuheessaan hän kertoi haluvansa olla oppilailleen enemmän ystävä kuin opettaja. Heillä kaikilla oli vielä paljon opittavaa: ”Meidän [-] on paljon tiedettävää, että tulisimme hyviksi ihmisiksi, että osaisimme elää sovussa.” (Kpk 1, 116.) Hyvän tavoittelua Maria ei halunnut edistää käskyillä ja kurinpidolla. Niinpä kun välitunnilla isot pojat melkasivat ja kiusasivat pienempiään, opettaja meni lasten mukana välitunnille ja opetti heille liikuntaharjoitteita ja leikkejä. Näin elämä välitunneilla rauhoittui. (Kpk 1, 117–118.) Paremmankäytön tekemisen lisäksi Maria-opettaja halusi opastaa oppilaansa parempaan ajatteluun. Koska Vyiritsan koulun työjärjestykseen ei sisältynyt oppiainetta, jossa olisi voitu käsitellä arkipäivän ongelmia ja pohtia niihin ratkaisuja, Maria alkoi pitää erityisiä valistustunteja. Näiden aikaan olivat kaikki oppilaat yhdessä ja käsiteltäviä aiheita olivat muun muassa hyvät tavat, terveyden vaaliminen ja ympäristön vaikutus ihmisten ajattelutapoihin. Yhdellä kerralla Maria puhui myös maaorjuuden ajasta ja vääryyden alle sortuneista. (Kpk 1, 12, 124, 160–161.) Tällaiset valistustuokiot kestivät noin viitisen toista minuuttia. Aika ei kuitenkaan enää riittänyt, kun Maria alkoi lukea Dickensin teosta David Copperfield. Hän ehdottikin, että valistustuokio siirrettäisiin alkavaksi puolta tuntia ennen virallista koulunpäivän alkua. Kaikki halukkaat saivat osallistua. Ensimmäisessä aamun valistustunnissa kirjaa luki Maria, mutta seuraavana aamuna hän antoi lukuvuoron oppilaille. (Kpk 1, 168–170.) Näin jatkettiin lukukauden loppuun.

Zemstvo ei suostunut jatkamaan Maria-opettajan pestiä, mikä Alikin mukaan oli pettymys paitsi oppilaille myös monille oppilaiden vanhemmista (Kpk 1, 182, 202–205). Kesällä 1908 Alik ikävöi paitsi ihailemaansa opettajaa myös kouluaskareita. Sitten hän sai ajatuksen: oli perustettava oma koulu niille lapsille, jotka syystä tai toisesta eivät voineet zemstvon koulussa opiskella.

Koulutyö käynnistyy

Päiväkirjamerkintöjen perusteella muiden oppilaiden opettaminen oli ollut Alikille enemmän kuin mieluisaa. Lisäksi hänellä oli innostavana esikuvana Maria-opettaja, jonka oppilaita kunnioittava asenne ja halu muuttaa maailmaa paremmaksi olivat tehneet Alikiin lähtemättömän vaikutuksen. Mutta tuskinpa hankkeesta olisi tullut mitään, ellei koululle olisi ollut myös tarvetta. Noihin aikoihin tsaarin hallinto pyrki ulottamaan perusopetuksen kaikkia lapsia koskevaksi, minkä seurauksena zemstvojen ylläpitämien koulujen määrä moninkertaistui 1900-luvun alussa (Lohi 1969, 126–127). Vanhempien ei kuitenkaan ollut pakko laittaa lapsiaan kouluun (Brooks 1982, 273–274; Newa 26.8.1908). Venäjällä oli jo 1880-luvulta lähtien teetetty selvityksiä, miksi osa lapsista jäi vaille

koulutusta ja miksi vain pieni osa koulun aloittaneista vei opintonsa päätökseen asti. Arveltiin tämän johtuvan pitkästä koulumatkasta, perheiden köyhyydestä ja lapsityövoiman käytöstä paikkakunnalla. Vuonna 1911 tehdyn selvityksen mukaan perimmäisin syy näytti kuitenkin olevan vanhempien halu pitää lapset kotona tekemässä pikkuaskareita ja samalla suojella heitä huonoilta vaikutteilta. (Eklof 1986, 361–370.)

Alikin naapurissa asuva ratavartijan poika Lönka kuului tähän kouluakäymättömien lasten joukkoon (Kpk 1, 228). Hän ei ollut Vyiritsassa suinkaan ainoa lajissaan. Kesäkuun lopulla 1908 Alik sai ajatuksen tarjota Lönkälle ja hänen kohtalotovereilleen mahdollisuuden opetella lukemaan ja kirjoittamaan. Näin Alik kertoi aikeestaan isälleen:

Meillä on melkein tyhjä vaunuliiteri, sinne voisi laittaa laudoista penkit ja [-] leveämmästä laudasta pöydät. Sitte kutsuttaisi ne lapset, joita ei kukaan kotona opeta lukemaan, tänne meille ja minä alkaisin heitä opettamaan lukemaan, laskemaan ja muuta sellaista, mitä tarvitaan: hyviä tapoja, varomaan tupakan polttoa ja viinan juomista. Että he alkaisivat olemaan viisaita. Sitten me pihalla urheilisimme ja leikkisimme. Niinkuin meidän Mari-opettaja on opettanut. (Kpk 1, 228.)

Petter Ahola asui perheineen vuokralaisena talossa, jonka pihapiiriin kuului iso varastorakennus. Siellä oli kanala, ulkokuusi ja suuri varastotila, jossa oli aiemmin pidetty hevoskiesejä ja -vaunuja. Tuon varastotilan Alik tahtoi nyt sisustaa koululuokaksi ja avuksi hän pyysi isäänsä. Pari päivää myöhemmin Petter Ahola kertoi asiasta nimipäivävierailleen niin taitavasti, että yksi lupasi tuoda lautoja penkkejä ja pöytiä varten, toinen tarjoutui lahjoittamaan nauloja ja kolmas lupasi auttaa pulpettien ja tuolien teossa. (Kpk 1, 229–230, 234–235.)

Seuraavana Alik kutsui apuun joitakin koulutovereitaan. Yhdessä laadittiin alustava toimintasuunnitelma ja sovittiin työnjaosta. Lapset siivosivat kärrivaraston ja osallistuivat pulpettien ja penkkien nikkarointiin Alikin laatimia piirustuksia noudattaen. Lisäksi lähetettiin kutsukirje zemstvon koulun nykyisille ja entisille oppilaille, sillä koulu tarvitsi opetuksesta ja hallinnosta vastaavien lisäksi johtokunnan. Alik oli jo aiemmin kiertänyt Vyiritsan taloja keräten varoja koulun perustamista varten. Noista rahoista maksettiin kalusteiden kokoamisessa tarvittava puuliima ja kutsukirjeiden postimaksut. Koulun perustava kokous pidettiin heinäkuun 20. päivä 1908 ja paikalle saapui 38 zemstvon koulun nykyistä ja 9 entistä oppilasta. Tällä välin isä oli opettanut Alikille kokoustekniikkaa ja Lydmila Kusmin pedagogiikan perusteita. Apteekkari oli luvannut perehdyttää varainhoitajan talouskirjanpidon alkeisiin. (Kpk 1, 234–253.)

Petter Ahola oli keskustellut kouluhankkeesta tuttavansa asianajaja Beljakovskin kanssa. Tämä oli todennut, ettei virallista lupaa koulunpitoon tarvita, jos lapset itse vastaavat toiminnasta. Aikuiset saivat kyllä pyydettyä antaa neuvoja mutta he eivät saaneet olla johtotehtävissä. Lisäksi kannatti puhua koulun sijaan leikkikoulusta. (Kpk 1, 245.) Koska aikuisten oli pysyteltävä hankkeesta sivussa, he eivät osallistuneet edes koulun perustavaan kokoukseen. Sen sijaan paikalla oli Stanislav Beljakovski, asianajaja Beljakovskin poika, joka oli muita osanottajia hieman vanhempi. Hänet valittiin kokouksen puheenjohtajaksi (Kpk 1, 254). Koulun ohjelmaksi oli tarjolla kolme ehdotusta, joista Alikin laatima herätti puheenjohtajassa kummastusta:

Esimerkiksi miten pitää elää, että tulisi raittiiksi ja ihmisrakkaaksi ja vieläpä neuvoa vanhempia viisauteen ymmärtääkseen lapsia oikein ja kaikkea sellaista ottaa opetettavaksi, mikä ei kuulu kouluohjelmaan. Eikö se riitä, että opetetaan lukemaan, kirjoittamaan, laskemaan ja tuntemaan synnyinmaan historiaa? (Kpk 1, 256.)

Yleisö alkoi jupista, minkä puheenjohtaja tulkitsi tarkoittavan, että muutkin olivat Alikin ehdotusta vastaan. Kun hän yritti paukauttaa Alikin ehdotuksen hylätyksi, yleisö alkoi sitä kiivaasti puolustaa. Saatuaan puheenvuoron Alik muistutti maailman olevan vinksallaan.

Maailma, jossa meidät on pakotettu elämään, sopii vain niille, jotka ovat alistetut elämään pahuudessa[-]. Miksi meidän lasten on alotettava jo kohta vauva-asteesta totuttautumaan tyhmien aikuisten tavoille. Me haluamme olla raittiit ja koko elämästä, kaikesta toiminnastamme vastuullisia, eikä jäädä ikuisesti apina-asteelle matkimaan kaikkea sitä mikä tuottaa vain vääryydestä tuskaa ja onnettomuutta [-]. Olkoon tämä perustettava lasten oma koulu sellainen, joksi sen pitää kaikkialla tuleman, kun ihmiset oppivat säilyttämään järkensä parannettujen kouluohjelmien avulla. (Kpk 1, 256–257)

Puhetta seurasi raikuvat suosionosoitukset. Alikin ohjelma hyväksyttiin koulutyön rungoksi. Johtokuntaan valittiin yhdeksän jäsentä, jotka olivat samalla eri aineiden opettajia. (Kpk 1, 257–258.) Valmiit kalusteet tuotiin kärrivajalle 28. heinäkuuta ja seuraavana päivänä ilmoitautui ensimmäinen oppilas.

Vyiritsan progressiivinen leikkikoulu

Vyiritsan leikkikoulu erosi monin tavoin zemstvon ylläpitämästä oppilaitoksesta, jossa oli neljä vuosiluokkaa ja oppiaineita vain muutama. Toisin kuin suomalaisessa kansakoulussa, zemstvon koulussa ei opetettu kuvaamataidon, käsitöiden ja liikunnan kaltaisia taitoaineita (Gutek 1995, 423; Freeland & Siropolko 1993). Vyiritsassa yksi opettaja opetti yhtäaikaa kaikkia luokka-asteita. Opettajan valitsi zemstvon asettama johtokunta, joka muutoinkin valvoi koulun toimintaa.

Alikin mielestä zemstvon koulu ei voinut opastaa ihmisiä pois pahuudesta. Jotta voisi ymmärtää leikkikoulun toimintaperiaatteita, on hyvä tietää, että niin Lydmila Kusmin kuin Petter Aholakin arvostivat kreivi Leo Tolstoin pedagogisia ajatuksia. Tolstoi oli oman aikansa vaihtoehtoelämän suunnannäyttäjä, joka oli kiinnostunut myös kansanopetuksesta (Yegorov 1994). Tuo kiinnostus perustui haluun muokata venäläistä yhteiskuntaa paremmaksi. Koska aikuisten kehityskyky oli rajallinen, kasvatustoimet oli keskitettävä lapsiin. Tolstoin mukaan juuri lapset ovat uuden ja paremman yhteiskunnan rakentajia. (Ks. Vinitsky 2015, 301.)

Leikkikoulun lapsikeskeisyys meni kuitenkin pidemmälle kuin mitä Tolstoi oli kaavaillut, sillä koulun toiminnasta vastasivat kokonaisuudessaan lapset. Koululla oli tosin aikuisista koostuva johtokunta, mutta tämä toimi lähinnä kannatusyhdistyksen tapaan. Opetuksen järjestämisestä ja koulu-kiinteistön ylläpidosta vastasivat koulun opettaja-oppilaat. Heistä suuri osa oli zemstvon koulun ylempien luokkien oppilaita, osa oli jo päättänyt opintonsa zemstvon koulussa ja muutama kävi

kouluaan kymnaasissa⁶. Opetuksessa tarvittaviin taitoihin opettaja-oppilaat perehtyivät yhteistoimin ja toinen toistaan auttaen. Jokaista lastenkoulun tuntia oli seuraamassa opettajaharjoittelijoita, jotka merkitsivät muistiin, mitkä pedagogiset ratkaisut vaikuttivat onnistuneilta ja missä oli vielä kehittämisen varaa. Huomiot käytiin läpi palautekeskustelussa. (Esim. Kpk 1, 249, 271–272; Kpk 3, 117.)

Leikkikoulun oppilaille siirrettiin opettajatehtäviä heti, kun he olivat edistyneet riittävästi opinnoissaan. Ensimmäisen kosketuksensa opettajan työhön oppilaat saivat valistustunneilla, joiden aihepiirit vaihtelivat hyvän elämän eri osa-alueista terveystiedon ja puutarhanhoidon kaltaisiin käytännönläheisiin teemoihin. Toistuvasti käsiteltiin myös aikuisten maailman epäkohtia, kuten holtitonta alkoholin käyttöä, tupakointia ja haitallisissa perinnäistavoissa pysyttämistä. Aikuisten mielettömyys näkyi selvimmin muihin kohdistuvassa väkivallassa, olipa kyse sitten perheestä, paikallisyhteisöstä tai valtiosta. (Ks. Kpk 2, 116–119, 139, 234, 301–307.)

Työskentelyn lähdettyä leikkikoulussa käyntiin alkoi paikallinen väestö yhä enemmän kiinnostua, mitä koulussa oikeastaan tapahtui. Aikuisia oli usein seuraamassa leikkikoulun opetusta ja siten myös valistustunteja. He saivat osallistua keskusteluihin, mutta opettamaan heitä ei päästetty. Suuri osa tunteja seuranneista näyttää suhtautuneen leikkikoulun toimintaan myönteisesti. Mutta oli niitäkin, jotka epäilivät koulun tarkoituspäätä vaatien koulun lakkauttamista. Vastustajien näkemykset rakentuivat kuulopuheille. (Kpk 3, 434, 444.) Niinpä kun leikkikoulussa tähdennettiin lapsen oikeutta tulla kohdelluksi ihmisenä eikä jonain alempiarvoisena olentona, vastustajien mielestä tämä tarkoitti sitä, että koulussa opetettiin lapsia vihaamaan vanhempiaan ja olemaan tottelemattomia (Kpk 2, 214, 219–221). Koulun väitettiin myös laiminlyövän oikeanlaista uskonnon opetusta, sillä perinteisen ajattelutavan mukaan kunnon kristityn täytyi kyselemättä totella vanhempiaan ja esivaltaa. (Kpk 5, 266, 280–281.)

Pahoja puheita levitettiin ja viranomaisille tehtiin myös ilmiantoja, joissa leikkikoulun väitettiin levittävän paitsi uskonnonvastaisia myös vallankumouksellisia ajatuksia. Myöhemmin kävi ilmi, että yksi kiivaimmista leikkikoulun parjaajista oli Alikin äitipuoli Anna Kempas (mm. Kpk 3, 120). Mitä ilmeisimmin hän oli jo lapsena oppinut, että vanhempia oli toteltava kyselemättä. Tuota vanhempainvaltaa perusteltiin ajan tavan mukaisesti Katekismuksen ja Raamatun teksteillä. Niskuroinnista oli rangaistava ankarasti. Anna Kempas ja sittemmin myös hänen äitinsä Annastiina uhkasivatkin tuon tuosta lyödä Alikia niin että ”nahka kettää” ja ”luu paistaa” (mm. Kpk 2, 238; Kpk 4, 200–204). Katekismusopetuksen laiminlyönti oli Annalle selvä todiste leikkikoulun uskonnonvastaisuudesta. Ei siis ihme, että hän ei antanut Alikin pikkuveljen Felixin mennä oppilaaksi leikkikouluun (Kpk 3, 214).

Muissakin perheissä leikkikoululaisia yritettiin laittaa väkivalloin ojennukseen. Vakavin tapaus sattui, kun kaksi koulun tyttöoppilasta hakattiin henkivieveriin. Toisessa perheessä olivat molemmat vanhemmat osallistuneet pahoinpitelyyn, toisessa taas äiti oli yrittänyt suojella tytärtään, minkä seurauksena isä oli surmannut äidin pieksämällä tämän puntarilla kuoliaaksi. Molemmissa tapauksissa väkivallantekijät olivat vahvasti juovuksissa. (Kpk 2, 214–216.)⁷ Tapauksen jälkeen Vyiritsaan alettiin puuhata lastenkotia, jonne perustettiin oma leikkikoulun luokkansa.

⁶ Kymnaasi vastaa tuon ajan suomalaista oppikoulua ja lukiota. Kymnaasiin aikovien ei tarvinnut osallistua zemstvon koulun opetukseen, sillä opintojen vaatimat alkeistiedot tarjosi erityinen valmistava koulu. Opinnot kymnaasissa antoivat valmiuden jatkaa opiskelua yliopistossa. (Panachin 1979.)

⁷ Päiväkirjan perusteella Alikin äitipuoli Anna Kempas saattoi parjauspuheillaan olla syypää kahden tytön raakaan pahoinpitelyyn (Kpk 2, 221).

Vastustuksesta ja viranomaisten penseydestä huolimatta leikkikouluun riitti tulijoita. Sitä mukaa kuin oppilaat etenivät opinnoissaan, jouduttiin perustamaan uusia luokka-asteita. Nämä sijoitettiin toisiin rakennuksiin ja niillä kullakin oli oma vastuuopettajansa. Vuoden 1913 elokuussa aloitti toimintansa jo kuudes vuosiluokka (Kpk 6, 154, 170–171, 180). Toimintaa pyöritettiin lahjoitusvaroin, joilla hankittiin oppikirjoja ja opetusvälineitä. Niistä maksettiin myös kouluhuoneiden vuokrat sekä pieni tuntipalkkio oppilas-opettajille. (Esim. Kpk 2, 140–141, 187–188 Kpk 3, 183.)

Päiväkirjamerkintöjen perusteella Alikin toimintatarmo vaikuttaa loppumattomalta. Leikkikouluun liittyvät toimet veivät suuren osan hänen ajastaan. Lisäksi hän paneutui sunnuntaisin omiin opintoihinsa Lydmila Kusminan johdolla. Varsin pian alkoi myös palkkatyö viedä oman aikansa. Taiteellisesti lahjakas Alik möi jo yhdeksänvuotiaana ensimmäiset liikekilpensä ja sittemmin tilauksia tuli vielä lisää (ks. Kpk 2, 292–293; Kpk 3, 204).

Kilpitilausten vähetessä Alikin isä alkoi houkutella poikaa apulaisekseen nuohoustyöhön. Vuoden 1911 alussa Alik aloitti vastentahtoisesti nuohoustöiden opetteluun ja kohta hänellä jo oli oma nuohousalueensa, josta hän tunnollisesti piti huolen. Palkkiot menivät kuitenkin entiseen tapaan isälle, joka osoittautui kovin kitsaaksi palkanmaksajaksi. (Kpk 3, 373; Kpk 4, 29, 245–246.) Kaiken lisäksi nuohousalueesta huolehtiminen vei paljon kallisarvoista aikaa, sillä pitihän Alik elämäntehtäväänään itsensä kehittämistä, jotta hän voisi auttaa ihmisiä tulemaan paremmiksi. Arvatenkin äitipuoli Annan kannustamana isä yritti pakottaa Alikin taipumaan tahtoonsa, minkä tähden isän ja pojan välit huononivat nopeasti. Annan äidin muutettua asumaan perheen luo tilanne paheni entisestään. Äitinsä kannustamana Anna alkoi opettaa vanhempien kunnioittamista yhä kovakouraisemmin. Lopulta veljekset joutuivat pakenemaan turvaan lastenkotiin, jonne he sittemmin siirtyivät pysyvästi asumaan. (Kpk 3, 90–91; Kpk 4, 30, 200–204).

Vaikka Alik ei enää asunut kotona, isä vaati häntä jatkamaan nuohoojan toimessa. Kesäkuun alussa 1913 Alik ilmoitti isälleen, ettei hän enää jatka nuohoojana (Kpk 6, 106–107). Yhteys isään katkesi lopullisesti, kun Alik muutti vuonna 1916 Pietariin. Siellä hän jatkoi opiskeluaan elättäen itseään sekalaisilla töillä. Alikin muutettua pois Vyiritsasta alkoi samalla leikkikoulun toiminta hiipua. (Kpk 3, 488–489.)

Aleksanteri Ahola-Valo jatkoi päiväkirjojen kirjoittamista elämänsä loppuun saakka, mutta osa myöhempien aikojen muistiinpanoista on kateissa. Lapsuuden päiväkirjoissa kuvatut tapahtumat on se pohja, jolle hän aikuisena rakensi evohomologiansa, jota hän piti tärkeimpänä elämäntyönään.⁸

Leikkikoulun perintö ajallemme

Tämä tutkielma perustuu päiväkirjoihin, joissa Alik kuvaa elämäänsä ja toimiaan kesästä 1907 vuoden 1913 loppuun saakka. Niiden perusteella Vyiritsan omatoimikoulu oli monen sattuman summa. Alikin järkyttävät lapsuudenkokemukset saivat hänet keskittämään kaikki voimansa ja kaiken aikansa pahuuden poistamiseksi maailmasta. Toimiminen sijaisopettajana antoi arvatenkin kipinän leikkikoulun perustamiseen. Naapurissa asuva Lönka, jota hänen juoppo isänsä ei päästänyt zemstvon kouluun, tarjosi syyn koulutyön aloittamiseen. Toisaalta ilman Petter-isän ja muiden ymmärtäväisten aikuisten

⁸ Evohomologian lähtökohtien tarkastelu ei kuulu tämän artikkelin aihepiiriin. Varsin tiivis ja valaiseva esitys löytyy Jouni Kiiskisen väitöskirjasta (Kiiskinen 2011, 43–49).

tukea koulu olisi saattanut jäädä pelkäksi leikiksi. Tsaarin Venäjän jäykkä byrokraattisuus taas pakotti aikuiset jättäytymään varsinaisen koulutyön ulkopuolelle, jolloin opetus ja hallinto jäivät luontojaan lasten hoidettavaksi. Merkittävä omatoimikoulun kehkeytymiseen vaikuttanut tekijä oli 1900-luvun alussa vallalla ollut pedagoginen uudistusliike, johon Alik tutustui Lydmila Kusminin opastuksella.

Kaikkien sattumusten summana sai alkunsa lasten hallinnoima oppilaitos, joka viidessä vuodessa kasvoi kärryvarastoon perustetusta tilapäiskoulusta kuusiluokkaiseksi opinahjoksi ja jossa lapset eivät olleet vain oppilaita vaan myös opettajia. Koulun suosiosta kertoo se, että muutamassa vuodessa oppilasmäärä kasvoi yli sadan ja opettajaksi opiskeleviakin oli useita kymmeniä (Kpk 4, 250; Kpk 6, 55). Se, että omatoimikoulun synty on selitettävissä lähinnä sattumuksilla, ei millään tapaa vähennä sen merkitystä kasvatustieteelle. Päinvastoin tämä historiallinen erityistapaus rikkoo yhden pedagogisessa ajattelussa itsestään selvyytensä pidetyn periaatteen, nimittäin sen, että vain aikuisen ohjaamana lapsesta voi kasvaa oikea ihminen.⁹ Alik itse ei tällaista ajatusta lainkaan hyväksynyt. Hän arveli aikuisten siirtävän omat huonot tottumuksensa lapsiin, jolloin näistäkin tulee vääryyteen kasvatettuja. Jos lapsien ei haluttu taantuvan pahuuteen, heidän oli annettava olla edelläkävijöitä, koko ihmiskunnan kasvattajia.

Mielenkiintoista kyllä, 1970-luvun alussa Jerome Bruner hahmotteli ajatuksia, jotka näyttävät konkretisoituneen kuutisenkymmentä vuotta aikaisemmin Vyiritsan koulussa. Brunerin mielestä koulun piti tarjota oppilaille mahdollisuus ottaa osaa opetustyöhön, jotta he pystyisivät paremmin hahmottamaan oman aikansa ongelmia. Muita opettaessaan oppilaat saivat tuntumaa itsenäiseen asioiden selvittämiseen, mikä samalla vahvistaisi oppilaiden valmiuksia puuttua ihmiskuntaa uhkaaviin käytänteisiin. Bruner katsoi, että jos lapset ja nuoret eivät pääse koulussa kokeilemaan vastuunkantoa, seurauksena saattaa olla yhteiskunnasta syrjäytyminen tai ääriilikkeisiin kiinnittyminen. (Bruner 1972.) Sitten hyvin samankaltaisia ajatuksia on esitetty lasten toimijuutta (mm. Jerome & Starkey 2022) ja osallisuutta (esim. Kyrönlampi & Uitto 2022) tarkastelevassa tutkimuskirjallisuudessa. Voikin todeta, että Vyiritsan omatoimikoulussa oppilaiden vastuunkanto, toimijuus ja osallisuus toteutuivat täysimittaisesti.

Väkivaltaista olojen muuttamista koulussa ei haluttu edistää. Toisin kuin isänsä Petter Ahola, Alik ei uskonut vallankumouksen poistavan pahaa maailmasta. Vääryyteen kasvaneet aikuiset korvautuisivat vain toisilla samanlaisilla aikuisilla (Kpk 6, 278). Jotta tietämättömyydestä aiheutuva paha poistuisi, ihmisten oli osattava itse perehtyä asioihin. Vasta ymmärrettyään ongelmien alkusyyt he voivat itsenäisesti ratkaista, miten tilanteessa olisi viisainta toimia. Juuri tällaisten taitojen kehittämiseen leikkikoulu käytänteillään tähtäsi.

Nykypäivänä ihmiskuntaa kohtaavat uhkatekijät ovat kenties vieläkin vakavampia kuin tsaarinajan Venäjällä tai 1970-luvun alun Yhdysvalloissa. Esimerkiksi etenevän ilmastonmuutoksen on raportoitu lisänneen nuorissa epävarmuutta ja aiheuttaneen suoranaista ilmastoahdistusta (esim. Pihkala 2019). Jos suomalaisen oppivelvollisuuskoulun halutaan ihan oikeasti edistävän oppilaiden oma-toimisuutta ja estävän ahdistuneisuutta, silloin Vyiritsan lastenkoulu saattaisi antaa varteenotettavia virikkeitä uusien toimintatapojen kehittämiseksi. Alikin päiväkirjojen mukaan näyttää nimittäin siltä, että tehokkain tapa vahvistaa oppilaan omatoimisuutta on tehdä hänestä opettaja. Niin pitkään kuin

⁹ On selvää, että lastenkoulu olisi jäänyt toteutumatta ilman Petter Aholan ja Lydmila Kusminin tukea ja opastusta. Vai-
kutteita saatiin myös Zemstvon koulusta, jota Alik kävi vielä lastenkoulun perustamisen jälkeenkin. Tästä huoli matta
omatoimikoulun opetus oli lasten organisoimaa ja toteuttamaa.

koulutyöhön osallistuvat jakautuvat niihin, jotka vain opettavat, ja niihin, jotka vain oppivat, puhe omatoimisuuden kehittamisestä on vaarassa jäädä pelkäksi korulauseeksi.

Lähteet

Painamattomat lähteet

Ahola-Valon puhe 1995. Puhe Vääksyläisille opettajille 5.10.1995. Aleksanteri Ahola-Valon arkisto.

ISL 1890–99. Impilahden seurakunnan lastenkirja 1890–1899, s. 261. Kansallisarkisto.

Geni.com 2019. Anna Nousiainen. www-lähde

< <https://www.geni.com/people/Anna-Nousiainen/6000000033931580616> > (Luettu 16.9.2019)

Painetut lähteet

Ahola-Valo, Aleksanteri 1996. Kutsumukseni mukainen esipuhe. Teoksessa Suvanto R.: *Tie arvoelämään*. Hämeenlinna: Elpo ry, 9–10.

Ahola-Valo, Aleksanteri 1997 [1914]. *Aikuiset ja lapset kasvatuksen pyörteissä. 5 osainen valistushistoriallinen näydelmä*. Venäjältä suomen kielelle kääntänyt Aleksanteri Ahola-Valo. Hämeenlinna: Elpo ry.

Kpk 1. Ahola-Valo, Aleksanteri 1995. *Koulupojan päiväkirja* osa 1. 30.8.1907–26.8.1908. Hämeenlinna: Elpo ry.

Kpk 2. Ahola-Valo, Aleksanteri 1990. *Koulupojan päiväkirja* osa 2. 26.8.1908–31.7.1909. Hämeenlinna: Elpo ry.

Kpk 3. Ahola-Valo, Aleksanteri 1992. *Koulupojan päiväkirja* osa 3. 1.8.1909–31.12.1910. Hämeenlinna: Elpo ry.

Kpk 4. Ahola-Valo, Aleksanteri 1998. *Koulupojan päiväkirja* osa 4. 1.1.1911–31.12.1911. Hämeenlinna: Elpo ry.

Kpk 5. Ahola-Valo, Aleksanteri 2016. *Koulupojan päiväkirja* osa 5. 1.1.1912–31.12.1912. Hämeenlinna: Elpo ry.

Kpk 6. Ahola-Valo, Aleksanteri 2019. *Koulupojan päiväkirja* osa 6. 1.1.1913–31.12.1913. Hämeenlinna: Elpo ry.

Kpk 7. Ahola-Valo, Aleksanteri 2020. *Koulupojan päiväkirja* osa 7. 1.1.1914–31.12.1914. Hämeenlinna: Elpo ry.

Kpk 8. Ahola-Valo, Aleksanteri 2023. *Koulupojan päiväkirja* osa 8. 1.1.1915–14.6.1915. Hämeenlinna: Elpo ry.

Lehdet

Inkeri. Pietarin ja Inkerinmaan kuulumisia. Vuosikerrat 1907–1912. Mikro kuvattu aineisto.

Neva. Sanomia Pietarista ja Inkerinmaalta / Sosialidemokratinen raatajajawäen lehti. Vuosikerrat 1909–1912. Mikro kuvattu aineisto.

SK – Suomen Kuva-lehti 1987. Aleksanteri Ahola-Valo. Kolmen valtakunnan valistaja. N:o 4/1987, 57–81.

SVL – Suomen virallinen lehti 1902. P. Aholan ilmoitus 11.11.1902.

Kirjallisuus

- Allen, Vernon 1976. The helping relationship and socialization of children: some perspectives on tutoring. Teoksessa Allen, Vernon (toim.) *Children as teachers. Theory and research on tutoring*. New York: Academic Press, 9–26.
- Briggs, Dennie 1998. *A class of their own. When children teach children*. London: Bergin & Garvey.
- Brooks, Jeffrey 1982. The zemstvo and the education of the people. Teoksessa Emmons, T. & Vucinich, W.S. (toim.): *The Zemstvo in Russia: An Experiment in Local Self-Government*. Cambridge: Cambridge University Press, 243–278.
- Bruner, Jerome 1972. Nature and uses of immaturity. *American Psychologist*, 27 (8), 687–708.
- Dremina, Maria, Davydova, Natalia & Kopnov, Vitaly 2016. *Lifelong Learning in Russia: History, Concepts & Practices*, 4 (1), 30–46.
- Eklof, Ben 1986. *Russian peasants schools. Officialdom, village culture, and popular pedagogy, 1861–1914*. Berkeley: University of California Press.
- Elomaa, Hanna 1997. Porvariston hyveet. Teoksessa Utrio, Kaari (toim.) *Familia. Eurooppalaisen perheen historia, osa 5*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 173–213.
- Freeland, Chrystia & Siropolko, Stepan 1993. Zemstvo schools. *Encyclopedia of Ukraine*, vol. 5 [www-lähde]. <<http://www.encyclopediaofukraine.com>>
- Gutek, G.K. 1995. *Western educational experience*, 2nd edition. Long Grove, Illinois: Waveland Press.
- Haltia, Hanna 2003. *Elämän mittainen lapsuus. Lapsuus elämän mittaisena projektina Aleksanteri Ahola-Valon kasvatustieteiden tiedekunta*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta.
- Hellman, Ben 2017. *Hemma hos Tolstoj*. Stockholm: Appell förlag.
- Herlihy, Patricia 2003. *The Alcoholic Empire. Vodka & Politics in Late Imperial Russia*. Oxford: Oxford University Press.
- Hirvonen, Maiju 2015. *Sitä oikeaa etsimässä. Avioituminen ajallisena, sosiaalisena ja alueellisena ilmiönä 1800-luvun Suomenjoella*. Suomen historian pro-gradu tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Hytönen, J. 1987. Freinet'n lapsikeskeinen pedagogiikka. Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja *Kasvatus* 18 (1), 34–39.
- Jerome, Lee & Starkey, Hugh 2022. Developing children's agency within a children's rights education framework: 10 propositions. *Education 3-13*, 50(4), 439–451 [www-lähde]. <https://doi.org/10.1080/03004279.2022.2052233>
- Kiiskinen, Jouni 2011. *Visuaalinen tie arvoelämään. Aleksanteri Ahola-Valon itekasvatuksen menetelmä ja etiikka*. Aalto yliopiston julkaisusarja, Väitöskirjat 6/2011.
- Kopf, Hedda 1997. *Anne Frank's 'The diary of a young girl'. A student casebook to issues, sources, and historical documents*. London: Greenwood Press.
- Koskenniemi, Matti 1941. Matkahavaintoja Jenan-koulusta. *Kasvatus ja koulu*, 27 (1), 1–9.
- Kyrönlampi, Taina & Uitto, Minna 2022. Lasten osallisuutta mahdollistavat ja estävät tekijät esiopetuksessa. *Kasvatus & Aika* 16 (2), 90–108 [www-lähde]. <<https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/95401/71663>>
- Lohi, Andreas 1969. Hallinnolliset ja taloudelliset olot. Teoksessa: *Inkerin suomalaisten historia*. Jyväskylä: Inkeriläisten Sivistysseura, 97–151.
- McKenzie, K.M. 1982. Zemstvo organization and role within the administrative structure. Teoksessa T.Emmons & W.S.Vucinich (toim.): *The Zemstvo in Russia: An Experiment in Local Self-Government*. Cambridge: Cambridge University Press, 31–78.
- Niemi, Juhani 2013. Leo Tolstoin vaikutus suomalaisiin kirjailijoihin. *niin & näin*, 1/13 [www-lähde]. <<http://netn.fi/node/5260>>

- Paalasmaa, Jarno (toim.) 2011. *Lapsesta käsin: kasvatuksen ja opetuksen vaihtoehtoja*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Panachin, F.G. 1979. Education. *The Great Soviet Encyclopedia* [www-lähde]. <<https://encyclopedia2.thefreedictionary.com/Bildung>>
- Pihkala, Panu 2019. *Ilmastoahdistus ja sen kanssa eläminen*. MIELI Suomen Mielenterveys ry [www-lähde]. <https://mieli.fi/sites/default/files/materials_files/ilmastoahdistusraportti-mieli2019-web.pdf> (Luettu 20.1.2020).
- Räisänen, Arja-Liisa 1995. *Onnellisen avioliiton ehdot. Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865–1920*. Bibliotheca Historica 6. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Schrad M.K. 2014. *Vodka politics. Alcohol, autocracy, and the secret history of the Russian state*. Oxford: Oxford University Press.
- Suonpää, Visa 2000. *Kohti valoa ja järjestystä*. Kulttuurihistorian pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto. Hämeenlinna: Elpo ry.
- Suvanto, Risto 1986. *Aleksanteri Ahola-Valo. Supistettu elämänkerta*. Hämeenlinna: Elpo ry.
- Suvanto, Risto 1994. *Aleksanteri Ahola-Valo ja viisas rakkaus. Ahola-Valon suppea elämänkerta*. Hämeenlinna: Elpo ry.
- Suvanto, Risto 1996. *Tie arvoelämän – Pois virheitten ajasta*. Hämeenlinna: Elpo ry.
- Suvanto, Risto 2007. Aleksanteri Ahola-Valo. Viisaan Rakkauden julistaja. Teoksessa Tähtinen, Juhani & Skinnari, Simo (toim.), *Kasvatus- ja koulukysymys Suomessa vuosisatojen saatossa*. Suomen kasvatustieteellinen seura, Kasvatusalan tutkimuksia 29, 299–318.
- Suvanto, Risto 2008. *Henkeä pidättävällä ilolla ilmoitan... Tutkielma Aleksanteri Ahola-Valon kasvatusajattelusta*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto: Kasvatustieteiden laitos [www-lähde]. <<http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/79011/gradu02487.pdf>>
- Suvanto, Risto & Kiiskinen, Jouni 2019. *Esipuhe Koulupojan kuudenteen osaan*. Teoksessa Ahola-Valo, Aleksanteri, *Koulupojan päiväkirja, osa 6*. Hämeenlinna: Elpo ry, 7–12.
- Valve, Airi 1995. Saatesanat Koulupojan päiväkirjaan. Teoksessa Ahola-Valo, Aleksanteri, *Koulupojan päiväkirja, osa 1*. Hämeenlinna: Elpo ry, 5–31.
- van Ree, Erich 2013. Georgii Plekhanov and the Communist Manifesto: the Proletarian Revolution Revisited. *Revolutionary Russia*, 26 (1), 32–51 [www-lähde]. <<https://doi.org/10.1080/09546545.2013.787807>>
- Wilenius, Reijo 1987. *Steiner-pedagogiikan ihmiskuvasta*. Helsinki: Suomen antroposofinen liitto.
- Williams, Beryl 2005. Russia 1905. *History Today*, 55 (5), 44–51.
- Vinitsky, Ilya 2015. Tolstoy's lessons: Pedagogy as salvation. Teoksessa Elizabeth C. Allen (ed.) *Essays on the early works of Dostoevsky and Tolstoy*. Boston: Academic Studies Press, 299–316.
- Yegorov, Semion 1994. Leo Tolstoi. *PROSPECTS: the quarterly review of comparative education*, 24 (3/4), 647–660.

Artikkeli on julkaistu: 9.8.2025

Tekstiviittaus:

Suvanto, Risto & Ikonen, Risto 2025. Lasten omatoimikoulu Inkerissä 1900-luvun alussa. *Kasvatuksen historian ENSYklopedia*. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seura. <https://www.kasvhistseura.fi/sites/kasvhistseura.fi/files/omatoimikoulu.pdf> (luettu xx.xx.xxxx)